

**ЕТИМОЛОГИЯ НА НАЗВАНИЯТА ЗАГОРА,
БЕДЕК И БЕДЕЧКА ДО СТАРА ЗАГОРА**
Мариана Минкова, Иван Иванов***

**ETYMOLOGY OF THE NAMES ZAGORA AND BEDEK,
BEDECHKA NEAR STARA ZAGORA**

Mariana Minkova, Ivan Ivanov

Abstract: Toponymic name Zagora is practically absent over the vast territories inhabited in the past and recently by Slavic population excluding the Bulgarian land. In our communication five historical areas with such toponymic names are listed on the territory of the First and Second Bulgarian Kingdoms. These are: Tervel's Zagora, Zagora around the town of Melnik, Zagora around the town of Belogradchik, Zagoria (Zagori hori) in Northern Pindus mountain, and Zagora around the capital Tarnovo. To these, we can add the region of Zagura (VI century) placed in the North-Western Carpathians and inhabited by early Bulgarians, as well as areas Zahra-i Dobruca (Zagora in Dobruja), Paroraia ("Trans-mountain" in Greek) in the Strandzha mountain and the former Bulgarian region of Rashka later called Serbian Zagora (XII century). Taking into account the predominant border location of the mentioned areas with the Bulgarian name Zagora, we assume kinship of this name with the early Persian šahr "subordinate country, newly annexed province".

The names of Bedechka river and of the mountain peaks Bedek and Beter are all known for being very windy. Hence, the semantic root "bed", common for these names, is derived from the rare Old Bulgarian word "bad" "wind" which has strong kinship with similar Iranian words. The presence of such early Bulgarian appellations in the Stara Zagora vicinity is related to the information of Theophylact of Ohrid and Blazius Mili about the early occupation of the Beroe region by the newly established Bulgarian state.

Keywords: Zagora region, Proto-Bulgarians, Stara Zagora city, Bedechka.

През 705 г. между византийския император Юстиниан II (685 – 695\705 – 711 г.) и българския владетел Тервел (700 – 721 г.) се сключва договор, съгласно който Византия отстъпва на България една гранична ивица земя в днешна Североизточна Тракия, южно от Стара планина. Византийските хронисти съобщават, че българите наричат тази ивица земя *Загора* (Златарски 1972, 65–70). След множество войни, които водят до многократно преминаване на тази област от български във византийски ръце, тя отново се споменава във

* Д-р Мариана Петрова Минкова – д-р по археология, нумизмат, главен уредник в РИМ – Стара Загора, e-mail: velta_mm@abv.bg

** Проф. д.н. Иван Танев Иванов – д-р по биология, д-р на науките, професор по физика, Тракийски университет – Стара Загора, e-mail: ivanov_it@gbg.bg

византийските хроники по повод покръстването на българския владетел Борис I в 864 година. В тези хроники за пръв път се описват границите на тази област, започваща от прохода-долина Сидера („Желязна“, дн. Змейовски проход) до град Берое и завършваща до град Дебелт близо до черноморското крайбрежие. След управлението на Крум (800 – 814) областта окончателно се българизира. Названието Загора на областта се появява отново в документи от времето на Втората българска държава и се включва в най-ранното османо-турско име на главния град на областта – Берое (Боруй, Стара Загора) във формата *Zagra-ieski shehir* „Старият град на Загора“ и *Zagra-ieski hissar* „Старата крепост на Загора“ (Илиев 1926, 1). През време на продължителното османо-турско владичество в и около този град се запазват множество местни названия и топоними, произтичащи от названието на областта Загора и от названието на близкия до града проход-долина Сидера (Иванов 2017, 45–48).

Историческите хроники не посочват значението на средновековното българско название Загора. Не е ясно какво има предвид хронистът когато в 705 година сочи българския произход на названието – дали то произлиза от езика на българите на Тервел или от езика на завареното славянско население на Мизия. Въпреки това, в литературата отдавна се е утвърдило мнението, че названието Загора произтича от езика на славянското население на Мизия. Още в 1859 г. френският учен Пойе твърди, че в древността районът от Стара Загора до морето се е наричал Загорие, което означава „зад планината“, в смисъл „оттатък Стара планина“ (Воалери 2005, 337–356, 345). Това мнение се основава на факта, че по отношение на тогавашната българска държава областта Загора от 705 година (Тервелова Загора) се е намирала на юг от нея и зад Средна и Източна Стара планина. На второ място, това мнение се основава на вече остарялата и погрешна представа, че в държавата на Тервел българите са били незначително малцинство спрямо славяните. Според съвременните археологически и исторически данни тогавашните българи на Тервел са съставлявали значителна част от населението, особено в територията на изток от река Янтра (т.е., северно от областта Загора), и в мнозинството си са говорили ирански език. Трябва да се отчете и факта, че в съвременните славянски езици, поради различните падежни окончания изразът „зад планината, зад горы, зад гората“ има съвсем друг вид спрямо предполагаемото „за гора“: на сръбски и хърватски е *iza planine* и *iza planine*, на чешки и словашки *za horou* (за хороу), на полски *za górą* (за гуроу), на словенски *za goro*, на руски *za gorой*, на украински *za gorою*, на белоруски *za гарой*.

Горните обстоятелства налагат преоценка на твърдението, че названието Загора на историческата област от Стара Загора до морето има славянски произход и означава „зад планината“. За тази цел ние вземаме предвид, че освен Тервеловата Загора в Североизточна Тракия, в южната част на Балканския полуостров съществуват още много области, наречени със същото име Загора, за чието название горепосочената славянска семантика „зад планината“ няма смисъл.

Втора област с название Загора се е намирала в днешна Югозападна България с център град Мелник, който по това време (XII в.) е голям град наречен *Загурия* (Симеонова 2002, № 4, 52).

Трета област с название Загора е обхващала района на днешните градове Белоградчик, Димово, Грамада, Кула и Брегово. През времето на османското владичество този район е наричан *нахия Сахра*, турцизиран вариант на българското *Загора*.

Четвърта област, разположена около столицата Търново на Второто българско царство също е носела названието Загора¹. В много случаи това название даже е замествало името на държавата, защото територията на самата държава по това време е свита почти до размерите на една област. След превземането на района от османските турци в края на XIV век, в кааза Търново е имало нахия Захра, чието име е производно от името Загора на посочената късносредновековна област Загора около столицата Търново.

Могат да се посочат примери, че след превземането на редица области и градове, османските турци са възприемали във видоизменен вид множество стари местни исторически названия². Това става и с названията *Загора* на посочените области около Стара и Нова Загора, около Търново, около Мелник и в днешна Северозападна България. Навсякъде названието Загора се превръща в Сахра, Загра в османо-турския език. В посочената нахия Захра в кааза Търново е влизал град *Търъмбеш-и сахра* (т.е., „Загорски Търъмбеш“ на ранен османо-турски език), това е днешния град Полски Търъмбеш. Настоящото следосвобожденско име „Полски Търъмбеш“ е неправилен превод на посоченото *Търъмбеш-и сахра*, защото *сахра* не означава „поле“, а „Загора“. На същото основание Атанас Илиев (Илиев 1926, 1) извежда названието *Zahra-i Eski shehir* на бившия български град Боруи като „Старият град на Загора“, където според него *Zahra* представя османо-турското название на Тервеловата област Загора.

В началните османо-турски летописи Добруджа е наричана с персийската изафетна форма *Zahra-i Dobrudca*. Като имаме предвид, че в подобните документи новото османо-турско *Zahra* е замествало старото българско Загора, горното название можем да преведем като „Добруджанска Загора“. Това е указание, че по време на Първото и Второ българско царство районът на Добруджа може също да е носел названието Загора. Друг български граничен район обхващащ Странджа планина през късното Средновековие е наричан с гръцкото название

¹ Примери за използване на названието *Загора* за земята около Търново има особено много в документите, уреждащи отношенията на цар Иван Александър (1331 – 1371) с италианските градове (Иширков 1925, 80–89).

² Повечето османо-турски имена на големите градове в Османската империя са тюркизирани варианти на техните стари, предосмански названия. За българските земи такива са Едирне от Одрин, Ямбол от Ямполис, Филибе от Филипопол, Русчук от Русе, Казанлък от Крън, Jerköki и Iurcova от Гюргево, Erkene от Регина, Piravada от Провадия, Пилевне от Плевен, Гиривиче от Гривица, Madra от Мадара, Sunni от Шумен, Dirnavi от Търново, Zibestova от Свищов, Нийболу от Никопол, Охри от Охрид, Юскюп от Скопие, Новаберда от Ново бърдо и др.

Парория (Parogaia), което означава “През планиние”. Това е точно гръцкият превод на Загора, ако приемем, че Загора е название на славянски език. Това също е указание, че по това време определен район в Странджа може да е носел названието Загора и това название е схващано като славянско.

Наличието върху територията на България на значителен брой исторически области с еднакви названия Загора е отдавна забелязано и коментирано от много изследователи. Иван Сакъзов приема, че областните названия Загора обозначават определени икономически области, или области, които са по-богати и с по-високо качество на селско-стопанските стоки (Сакъзов 1938, 353–358). П. Коледаров обяснява еднаквите имена Загора на толкова много области като вторично употребени по отношение на първичната Загора на Тервел (Koledarov 1973, 92–107).

Названия от вида Загора обаче се срещат и в по-далечни места от Балканския полуостров, които макар и за кратко са влизали в границите на Първото българско царство. Такава област Загора е датирана от 912 г. и е разположена в северната част на планината Пинд в Епир, Северозападна Гърция до границата с Южна Албания. Днешното гръцко название на тази област и община – *Загорихори* (използва се и названието Загория³) се отнася за изключително недостъпен високопланински район, прорязан от дълбоки долове. Смята се, че този район е люлката на каракачаните, част от които в северо-източната част на областта в следствие са изместени от армяните. Гръцка Загория е с площ от около 1000 квадратни километра и има 46 села, известни като загорски села. От 1430 г. е под османска власт, но местното население запазва значителни войнигарски привилегии и административна автономия, която е останала в историографията с името „Общност Загорисия“ и „Войникос“.

Още едно, при това най-ранно название *Загурия* на определена област се среща в ранноарменския Географски атлас на света (Ашхарацуйц), с автор Анания Ширакаци (610-685 г.). В оригиналните преводи на Ашхарацуйц от братята Уистон и Сен-Мартен разположението на Европейска Сарматия е описано по следния начин: „Европейска Сарматия лежи на изток *от Загурия, или от Немските Българи* продължава до Северния Океан, до Неизвестната земя, наричана Палах и до планината Рипая (Ῥίπαλα), от която изтича река Танаис (Τάναϊς)“⁴. Приема се, че тази Загурия се е намирала по северните склонове на

³ В гръцката литература се смята, че в ранновизантийския период през района преминават (всъщност отсядат) славяни, което налага множество български названия в района на Северен Пинд: Чумерка, Пърнари, Гаврово, Карава, Козяк, Трапезица, Смолика, Мецово, Цепелово и др. От тук названието на гръцка Загория се извежда като славянски превод на едно по-ранно гръцко название Парория (Parogaia) „През планиние“.

⁴ Ашхарацуйц е издаден за пръв път на арменски в Марсилия в 1683 г. През 1736 г. книгата е преведена на латински от братята Уистон под заглавие „Mosis Chorenensis Geographia“. В 1819 г. Сен-Мартен (Vivien de St. Martin) превежда оригиналния трактат и го издава като част от своя труд *Mémoires sur l'Arménie* (Paris, 1819, стр. 301–394). Ашхарацуйц е преведена на руски от К. П. Патканов, който в своя

Карпатите там, където днес е Южна Словакия. Установено, че през V и VI век в тази област живеят българи, които може да са дали названието на областта Загурия. Заедно с българите областта е населявана и от германското племе гепиди, което може да е причината авторът на Ашхарацуиц да нарече местните българи „немски българи“. Точно на това място, по сведения на Павел Дякон и Фредегарий, в началото на VI век българите разбиват лангобарския крал Агелмунд. Интересно е, че днес в този район една малка област в югозападна Словакия, на границата с Австрия и Чехия, се нарича Захорие (*Záhorie*), което може да е остатък от горепосочената област *Загурия* на *немските българи*.

В заключение, по-горе са посочени шест исторически области с едно и също название Загора: Тервелова Загора, Загора около град Мелник, Загора около град Белоградчик, Загурия в Северен Епир, Загора около столицата Търново, Загура в Северо-Западните Карпати. Към тях могат да се добавят още две по-слабо документирани области с такова название: *Zahra-i Dobrudca* (Добруджанска Загора) и Парория (Презпланиние) в Странджа. Всички те, с изключение на Загура в Северо-Западните Карпати влизат с различна продължителност в границите на Първата и Втората българска държава, като четири от тях (Тервелова Загора, Загора около град Мелник, Загора около град Белоградчик, Загурия в Северен Епир), включително *Zahra-i Dobrudca* и Парория, *са разположени по границите на България*. Една от тях – Търновската Загория е обхващала цялата тогавашна България и по този начин нейните граници също съвпадат с границата на държавата. Седмата от тези области – Севернокарпатската Загура е съществувала през VI век и е била населена с ранни българи, които може да са дали нейното име.

За разлика от сравнително малката по площ България, по чийто граници са разположени голям брой области с название Загора, такива области практически отсъстват върху огромната площ на останалите славянски държави. Те не се срещат нито в Полша, Украйна, Русия, Белорусия, Чехия и Словения, нито в бившите средновековни славянски земи на Източна Германия. Съществуват само две изключения. Едното изключение е посоченото по-горе название *Záhorie* в Югозападна Словакия, което би могло да бъде наследство на местното раннобългарско название Загура. Второто изключение е названието *Zagoge* на нископланински район в Хърватско, разположен на границата между Хърватско, Словения и Унгария. Названието може да има същата семантика, каквато имат българските области с това название.

Това крайно асиметрично разпределение на историческите области с название от типа Загора, заедно с посочените по-горе аргументи показва, че е малко вероятно то да има славянски произход със значение „зад гората, зад планината“. Този извод се подкрепя и от факта, че за повечето от изброените такива области с название Загора (примерно областите Загора около Търново, Мелник, северен Епир и Добруджа) значението „зад гората, зад планината“

превод заменя оригиналния израз „Загора или Немските Българи“ с „Германия“, но го привежда в отделна бележка (Патканов 1883, 26, бел. № 3).

на названието няма смисъл. Други автори също поставят под съмнение общоприетото славянско значение „зад горы“ на названието Загора. Димитър Янков отбелязва, че и Теофан и патриарх Никифор пишат за областта Загора без да употребяват никакво гръцко название (или превод на названието) на областта (Янков 2008, 30–40).

Според нас названието Загора е прабългарско и по форма и значение съвпада с персийското *šahr* (*šaθr*), *šehr* чието основно значение е „новоприсъединена провинция, подчинена страна“⁵. Владетелите от персийската династия на Сасанидите са наричали новозавладените земи в иранска Средна Азия с името на покорения народ + посоченото название *шахр*. Такива са персийските провинции Кушаншахр (подчинената страна на кушаните), Абаршахр (подчинената страна на аварите) и др. В римската империя новозавладените земи са наричани „провинция“. Персийската дума *šahr* (*šaθr*) произлиза от древноиранския термин *Xšaθr* „царство, държава, войска“. Например, названието на държавата на Аршакидите (250 пр.н.е. – 224 н.е.) на пехлеви е било „*Aryān šahr*“/ *Aryān šaθr*. Формално, *Загора* (*Zahra*) се получава без проблеми от *shahr* и носи същото значение: „гранична област, новоусвоена земя“.

Прабългарската дума *Загора* (*Zahra*) има общ индоевропейски корен със средноиранското *shahr*, персийското *sir*, авестийското *sairīnam*, гръцкото *Χώρα*, староанглийското *shire*, всички със значение „област, провинция, околия, град“. В Англия от IX век досега повечето административни области (околии, графства) се наричат *shire* „парче земя“, сродно на *shear* „режа“ и *share* „дял, част“. Такива са например английските области *Bedfordshire*, *Berkshire*, *Buckinghamshire*, *Cambridgeshire*, *Derbyshire*, *Hampshire*, *Nottinghamshire*, *Yorkshire*. Друг пример е персийската провинция *Fars*, която съдържа областите *Sard sir* „Студена област“ и *Gard sir* „Топла област“, където *sir* означава „област“.

Прабългарската дума *zahra* (Загора) се среща и като *ζερα* (зера) в прабългарската титла *zera tarkan*. От тук титлата *zera tarkan* може да означава „управител на гранична област“ от *ζερα* „гранична област“ и *tarkan* „управител“. Тя се среща и като *саракт* в Крумовия израз „моят саракт“ за Загора, който може да е вариант на древноиранския термин *Xšaθr* „царство, държава, войска“.

Както е посочено по-горе, повечето области носещи названия от вида *Загора* се намират в покрайнините на българската държава, което се съгласува с хипотезата, че те са наречени така, защото са новоприсъединени земи към дотогавашната територия на държавата. Наличието на толкова много названия от вида *Загора* върху етническото землище и територия на Първото и Второто българско царство се обяснява със семантиката на това название – то просто

⁵ В тази хипотеза се вземат предвид новите данни за етническия произход на прабългарите, изразени накратко от Павел Георгиев по следния начин: „в ираноезичието на част от прабългарите езиковеди и историци не се съмняват“ (Георгиев 2007, 192–205). Подобно мнение се поддържа и от Богдан Филев, Димитър Димитров, Рашо Рашев, Георги Бакалов, Божидар Димитров, Йордан Йорданов, Цветелин Степанов, Георги Марков, Пламен Павлов, Петър Добрев и мн. др.

означава „гранична провинция, новозавладяна област“ и служи като белег, че върху посочения район се е запазил споменът за съществуването на административна провинция по границите на ранната българска държава⁶.

Горната хипотеза се подкрепя от факта, че не само части от България, но и части от Сърбия, а и самата Сърбия в определени периоди са наричани Загора. За това свидетелства сръбското списание Новине Београдског читалишта (2006, брой № 6, с. 3). В него се казва, че през втората половина на XII век държавата Сърбия се нарича още и Загора, а областта Рашка – Сръбска Загора⁷ (Обр. 1). Причината за това през XII в. областта Рашка да носи названието *Сръбска Загора* е фактът, че преди да стане сръбска, тази област е била 180 години гранична част от Първото българско царство по времето на българските владетели Персиян, Симеон, Петър и Самуил. Тогава тя по традиция е била наречена на български *Загора*. След това тя става сръбска територия, като сърбите я наричат „Сръбска Загора“ с което подчертават, че са превзели бивша българска гранична провинция. Самата Сърбия по времето на Симеон и Самуил също е част от българската държава и, както сочи горният сръбски източник, е носела името Загора, т.е. „новоприсъединена гранична област“.

Горните данни показват, че едно от най-старите в България топонимни названия с прабългарски произход, Загора, се намира около днешния град Стара Загора. Друго такова название с възможен прабългарски произход до Стара Загора е названието на река *Бедечка*, течаща през дн. Змейовски проход (историческия проход-долина Сидера). Народната етимология го извежда от славянската дума *беда* и от представата, че в миналото проходът е бил тесен и волските коли и каруците са търпели много беди (Хр. Буюклиев, лично съобщение). Това обяснение обаче става съмнително, ако вземем предвид, че освен хидронима Бедечка, няколко планински върха в района носят названия, образувани със същата основа (бед-). Това са върховете Бетер, разположен в долината на река Бедечка и *Голям Бедек* (1460 м) и *Малък Бедек* (1488 м.), разположени по билото на Стара планина. Билото на върховете Голям и Малък Бедек образуват местността *Бедек*, разположена източно от връх Хаджи Димитър (Бузлуджа) и южно от град Трявна. За обяснение на тези еднотипни названия на разнородни обекти, ние вземаме предвид факта, че река Бедечка и върховете Бетер и Голям и Малък Бедек са разположени върху една обща права линия с посока север-юг,

⁶ Такава гранична, рано присъединена към българската държава област е Загория хори (Загория) в Северен Пинд, Гърция, която се счита за "люлката" на каракачаните. Има много хипотези за неясния произход на каракачаните – древни гърци (дорийци); гърцизирани траки, гърцизирани армъни или гърцизирани печенегни. Като имаме предвид, че областта Загория носи прабългарско име и в средновековието е населена с прабългари може да се изкаже хипотезата, че прабългарите са взели важно участие в етногенезата на каракачаните.

⁷ „Дукљанин из Бара (друга половина XII века). У пољу Далми (Дувањском). ... Желео је још краљ (Светопелек) да се у његово време опомену и сете или попишу границе и међе свих области и предела краљевства његовог, да би свака од области и предела знала и познавала своје међе и границе. (...) .>>

по която много често духа силен северен вятър. Затова върховете Голям Бедек и Малък Бедек носят и имената – Голям и Малък Тръсовец, което отразява факта, че тези върхове са много ветровити⁸.

Продължителният и силен северен вятър, който духа от местността Бедек в посока към долината на река Бедечка вече се използва за добив на електрическа енергия⁹. Горните обстоятелства ни позволяват да предположим, че названията Бедечка, Бетер, Голям и Малък Бедек, местност Бедек са производни на дума със значение „вятър“ във връзка с продължителния вятър, който духа там.

В славянските езици оригиналната дума за *вятър* „движещ се поток въздух“ е *vetrъ*, която е дума от индоевропейски произход. На старобългарски **вѣтръ**, руски *ветер*, укр. *вітер*, бълг. *вѣтър*, сърбохърв. *vjētar*, словен. *vēter*, чеш. *vitr*, словц. *vietor*, полск. *wiatr*, н.-луж. *wjetš*. Руската дума *ветер* е съставна част от речника на руския език от Х век насам. Общославянската и праславянска дума *vetrъ* е образувана с помощта на суфикса -tr- от общославянска основа (вероятно „ве-“, сравни и.е. **wēio-*, от корена *wē- vēя*) и дълго време се е употребявала като наименование на славянския бог на ветровете. Тя е родствена на литовското *vētra* „буря“, старопруски *weiro* „вятър“, латишки *vētra* „буря, лошо време“. По начин на образуване тя е аналогична на гръцкото *ιάτρος* „вятър“.

Старобългарската **вѣтръ** и общославянското *vetrъ* не са подходящи за извеждане на посочените по-горе названия Бедечка, Бетер и Бедек поради това, че тези названия не съдържат суфикса -tr-, задължителен за общославянското и старославянско название за вятър.

Наред със старобългарската дума със славянски произход **вѣтръ**, Беню Цонев отбелязва още една старобългарска дума със същото значение – *бѣдъ*, **вж дъ** „вятър“ (Цонев 1984, 211). Тази дума не е запазена в съвременния български език и в българските диалекти и не е отразена в Българския етимологичен речник. Старобългарската форма *бѣдъ* „вятър“ е идентична със съответната дума в индоиранските езици: ст.ирански **vāta-*, согд. **wāt*, парт. *wād*, хорезм. *wād*, кушано-сак. *bāta-*, авест. *vāta-*, ср. перс. *bad*, (диал.) *vad*, *wad*, пехл. *wāt* (*wād*), пушунски *bad*, талишки *vod*, сариколски *bed*, ягнобски *wot*, осетински *wad*, санскрит *vaata*, ст.инд. *vāta*, хинди-урду *bād* „вятър“ (Абаев 1989, 32–33).

⁸ Названието *Тръсовец* идва от стблг. глагол **трьсти** (родствен на др.-инд. *trāsati*, авест. *tərəsaiti*) „тласкам, люлея, колебая на тласъци, на пориви“. От глагола **трьсти** е образувана думата „тласък“. От тук названието Тръсовец означава „поривист, характерен с тласъци и напори на вятъра“ и отразява силния вятър, който духа там. *Търсава* е местност с ловна резиденция и вила за туристи в Искърското ждрело. Вероятно тази планинска местност се е славела с поривист вятър и бури, от тук „търсава“. Думата *търса* значи „човек с избухлив характер, гневлив човек, чието настроение се мени на тласъци“. Поради голямата влажност на почвата, долината на река Бедечка североизточно от Стара Загора и северно от квартал Акарджа, се е наричала Потръськ (Славейков 1890), което е друга форма на тресавище, „люлееща се земя“.

⁹ В посочената местност Бедек в периода 2010-2012 г. са изградени два парка от електрически ветрогенератори – „Ветроком“ (50 мегавата) и „Контакт консул“ (22.5 мегавата), собственост на швейцарската компания „Алпик холдинк ЛТД“.

На езика на саките (известни и като индо-скити) „богът на вятъра“ се е наричал *oado* (Абаев 1989, 32–33) е изобразяван върху т.н. индо-скитски монети с надпис Оадо (*Oado*) (Stein 1888, 11).

Паралелната старобългарска форма **вждъ** се извежда от праиндоевропейското **wento-*, към която възхождат думите от тохарски (а) *want*, тохарски (б) *yenta*, английски *wind*, латински *ventus*, готски *winds*, немски *Wind* „вятър“.

Предвид на отсъствието на суфикса -tr- в старобългарската дума – **бъдъ**, **вждъ** „вятър“ и пълното ѝ съвпадение със съответните ирански форми може да се заключи, че тази дума няма славянски произход и може да е малко познат иранизъм в старобългарския език. Най-вероятно думата **бъдъ**, **вждъ** „вятър“ е попаднала в старобългарския език от иранския език на прабългарите. В сравнение със старославянското *vetrъ* тя очевидно бързо е излязла от употреба, но е оставила няколко названия в района на средновековния град Берое. Посочените названия Бедечка, Бетер и Бедек съдържат семантичната основа „бед-“ (-ек, -ка и -ер са суфикси), която е идентична със старобългарския иранизъм **бъдъ**, **вждъ** „вятър“. Посоченият суфикс „-ер“ в *Бетер* („ветровит“) също не е славянски и се използва за образуване на прилагателни имена в иранските езици.

Причината прабългарската дума **бъдъ**, **вждъ** „вятър“ да се запази в района на град Берое е ролята на града като център на граничната българска област Загора и ранното му заселване с българи, за което свидетелстват представените по-долу данни.

Блазиус Хр. Мили съобщава, че „след създаването на държавата от Аспарух, седемте славянски племена били пратени да зачищават западната граница на държавата от аварите, а племето севери било пратено да охранява от византийците Беройските планини в юго-западната част на държавата“ – Телбизов 1978; Петров 1981, 15).

За ранното присъствие на българи в Горна Тракия непосредствено след идването на аспаруховите българи информира и авторът на тъй наречената „*Ravennatis Anonymi Cosmographia*“, съставена към края на VII век (Стоянов 2014, 13–54). Това съчинение представлява землеописание на всички познати по това време земи. Черпейки информация от по-стар източник, анонимният автор пише¹⁰: „Сред Тракия или Македония и Долна Мизия сега българи живеят, които от по-горе споменатата Голяма Скития са дошли“. Неизвестният автор на землеописанието свидетелства, че непосредствено след създаването на българската държава в края на VII век, дошлите от Голяма Скития българи вече живеят сред провинциите Долна Мизия и Тракия.

За ранното завоюване и заселване на района на Берое от българите свидетелства и византийският архиепископ на Охрид Теофилакт през XI век (*Theophilacti Bulgariae*, col. 189): „... когато тоя народ (аварите) се изтегли, дойде друг (народ), още по-беззаконен и свиреп, така наречените българи, от

¹⁰ *Ravennatis Anonymi Cosmographia et Gvidonis Geographica* (eds. Pinder & Gustav). Berlin, 1860. L. IV, 185: – *Inter vero Traciam vel Macedoniam et Mysiam inferiorem modo Bulgari habitant, qui ex supra scripta maiore Scythia egressi sunt.*

скитските предели; той като премина през реката, наречена Истър (Дунав), дойде като тежък бич, изпратен от Бога ... И понеже покриха цялата илirsка страна, старата Македония, дори до града Солун и част от старата Тракия, именно около Боруй (Стара Загора), казвам и Филипопол (Пловдив), както и планинските до тях местности, те се настаниха като същински жители на тая страна.“

Съгласно втория Хамбарлийски надпис, в Берое е разположена дясната страна на Крумовия саракт (т.е. областта Загора) под командването на ичиргобоилата Цук. Наличието на български гарнизон и административно-военна върхушка в Берое неминуемо води до заселване на големи маси прабългарско население, което изпълнява помощни функции по отношение на войската и администрацията. Археологическите данни показват, че това население се установява главно от двете страни покрай крепостната стена на Берое¹¹ и строи свои капища¹². Извън Берое, в м. Градището до язовир Чаталка, на 20 км северозападно от Стара Загора е открито голямо средновековно селище с некропол, датирано в първите векове на българската държава и населено с ново (българско, прабългарско) население. Това население донася т.н. раннобългарска (прабългарска) керамика – гърнета с връзан линеен и вълнообразен орнамент

¹¹ Северно от крепостната стена на Берое, в археологически проучвания район „Военен терен“ в гр. Стара Загора е открит средновековен некропол, показващ заселване на прабългарско население (Янков 1994, 121–129). Археологическите разкопки показват, че на три места вътре в града в близост до крепостната стена се оформят малки жилищни квартали от чисто българско население (Янков 1996, 60–67). В града са открити две прабългарски жилища, а източно от Съдебната палата е открита стена от жилище с руни и рисунки, типични за прабългарите (Янков 1979, 23–29). Останки от жилище, малък некропол, както и дребни находки свидетелстват за такъв квартал и до североизточната част от крепостта. Такива квартали е имало и до южната част на крепостната стена до дн. Централна поща, както и до западната порта на Берое.

¹² Проведените археологически проучвания във и около старинната Ески джамия, дн. Музей на религиите в Стара Загора показват, че джамията е построена върху средновековна черква, а тя върху езическо светилище. Каменните стени на светилището са вкопани в здравия терен и очертават два вписани един в друг квадрата, ориентирани по посоките на света, като вътрешният квадрат лежи вътре в наоса на църквата (Янков, Илиев 2010, 607–609). В България са открити девет прабългарски езически капища с подобна архитектура и ориентация (Дончева 2002, 73–93), както и множество тракийски светилища – гробници със свършено различен от посочения архитектурен план (Русева 2002). От сравнението между посочените архитектурни планове може да се заключи, че разкритото в Стара Загора езическо светилище най-вероятно е прабългарско капище. За това говори и откритият точно в центъра на капището, под пода на църквата, гроб на възрастен индивид, който приживе е бил значима личност, погребан с очистителен огън. Очистителното опалване, начинът на трупополагане и откритите находки (прабългарски каменен олтар (шараптаж), тухла с връзан прабългарски знак „дама“, бигорен къс от корниз от X в. с изображение на крило на грифон) подкрепят прабългарския характер на светилището.

(Буюклиев 1982, V, 57–87). Селището има площ около 12 дка и е оградено с двойна крепостна стена, подобна на тази на Берое по това време.

В заключение, присъствието на ранни българи в района на Берое може да се проследи не само по археологически, но и по езикови следи, оставени в местната топонимика.

Дукљанин из Бара (друга половина XII века)
У пољу Даами (Дувањском)

Желео је још краљ (Светопелек) да се у његово време опомену и сете или попишу границе и међе свих области и предела краљевства његовог, да би свака од области и предела знала и познавала своје међе и границе. (...) А Србију која се зове и Загорје, на две подели области: једну од велике реке Дрине према западној страни до Горе Борове, коју и Босном назва; а друга од исте реке Дрине према источној страни до Лаба и Скадарског језера, коју Рашком назва.

Старац Симеон, писац из Српског Загорја (Рашке), који је преписивао једно јеванђеље за време изгнанства Стефановог и владавине Вуканове (Вукове). Тако је то тзв. Вуканово јеванђеље довршено 1202–1203. године.

Обр. 1. Публикација в Новине Београдског читалишта (2006, бр. № 6, с. 3).

БИБЛИОГРАФИЈА

Абаев 1989: В. И. Абаев. Историко-этимологический словарь осетинского языка. Том IV. U-Z. Ленинград: Изд. «Наука», 1989, с. 33–34 // Абаев 1989: V. I. Abaev. Istoriko-etimologicheskiy slovar osetinskogo yazika. Tom IV. U-Z. Leningrad: Nauka, 1989, s. 33–34.

Буюклиев 1982: Хр. Буюклиев. Средновековен български некропол в района на Чаталка, Старозагорско. – В: Известия на музеите от Югоизточна България, 1982, с. 59–87. // Нр. Buyukliev. Srednovekoven balgarski nekropol v rayona na Chatalka, Starozagorsko. – V: Izvestiya na muzeite ot Yugoiztochna Bulgariya, 1982, s. 59–87.

Георгиев 2007: П. Георгиев. Българският сарактон в Тракия. – В: Археология. XLVIII, 1–4. 2007, с. 192. // P. Georgiev. Balgarskiyat sarakton v Trakiya. – V: Arheologiya, XLVIII, 1–4, 2007, s. 192.

Дончева 2002: Ст. Дончева. Езическите храмове – опит за архитектурно-семантичен анализ. – В: Acta Musei Varnaensis. III–2. Българските земи през Средновековието (VII–XVIII в.). Варна, 2002. // St. Doncheva. Ezichesките hramove – opit za arhitekturno-semantichen analiz. – V: Acta Musei Varnaensis. III-2. Balgarsките zemi prez Srednovekoviето (VII – XVIII v.). Varna, 2002.

Златарски 1972: В. Златарски. Известията за българите в хрониката на Симеон Метафраст и Логотет. Избрани произведения, т. I. София: Наука и изкуство, 1972, с.

65–70 // Zlatarski 1972: V. Zlatarski. Izvestiya za balgarite v hronikata na Simeon Metafrast i Logotet. Izbrani proizvedeniya, tom I. Sofiya: Nauka i izkustvo, 1972, s. 65–70.

Иванов 2017: И. Т. Иванов. Град Берое в средновековната история на България. Стара Загора: Издателство Алфа Визия, 2017 // Ivanov 2017: I. T. Ivanov. Grad Beroe v srednovekovnata istoriya na Bulgariya. Stara Zagora: Izdatelstvo Alfa Viziya, 2017.

Илиев 1926: А. Илиев. Спомени. София: Издание на БАН, 1926 // Iliev 1926: A. Iliev. Spomeni. Sofiya: Izdanie na BAN, 1926.

Иширков 1925: А. Иширков. Областното име Загорье или Загора в миналото и сега. – В: Известия на Народния етнографски музей. София, год. V, 1925, кн. 1–2, с. 80–89. // A. Ishirkov. Oblastното име Zagorъe ili Zagora v minaloto i sega. – V: Izvestiya na Narodniya etnografski muzey. Sofiya, god. V, 1925, kn. 1–2, s. 80–89.

Коледаров 1979: П. Коледаров. Политическа география на средновековната българска държава. Част I. От 681 до 1018 г. София: Издателство на БАН, 1979 // Koledarov 1979: P. Koledarov. Politicheska geografija na srednovekovnata balgarska darzhava. Chast I. Ot 681 do 1018 g. Sofiya: Izdatelstvo na BAN, 1979.

Новине Београдског читалишта. Нова серија. Београд: Изд. Библиотека града Београда, фебруар 2006, 6 // Novine Beogradskog chitalishta. Nova seriya. Beograd: Izd. Biblioteka grada Beograda, februar 2006, 6.

Патканов 1883: К. Патканов. Изъ новаго списка географіи приписываемой Моисею Хоренскому, ж. МНП, част ССХХVII, СПб. Санкт Петербург: изд. Типография В. С. Балашева, 1883 г., с. 26, бел. № 3 // Patkanov 1883: K. P. Patkanov. Iz novogo spiska geografii pripisayvaemoу Moiseyu Horenskomu, zh. MNP, chast ССХХVII, SPb. Sankt Peterburg: izd. Tipografiya V. S. Balasheva, 1883, s. 26, bel. 3.

Петров 1981: П. Петров. Образуване на българската държава. София: Наука и изкуство, 1981 // Petrov 1981: P. Petrov. Obrazuvane na balgarskata darzhava. Sofiya: Nauka i izkustvo, 1981.

Воалери 2005: П. Воалери. Между два свята. Българите в Румелия. XVIII – XIX век. Изследвания по история на българското възраждане и история на Стара Загора. Стара Загора: Издателство Кама, 2005, с. 345. // Voaleri 2005: P. Voaleri. Mezhdru dva svyata. Balgarite v Rumeliya. XVIII – XIX vek. Izsledvaniya po istoriya na balgarskoto vazrazhdane i istoriya na Stara Zagora. Stara Zagora: Izdatelstvo Kama, 2005, s. 345.

Русева 2002: М. Русева. Тракийска гробнична архитектура в българските земи през V – III в. пр.н.е. Ямбол: изд. “Я”, 2002 // Ruseva 2002: M. Ruseva. Trakiyska grobnichna arhitektura v balgarskite zemi prez V – III v. pr.n.e. Yambol: izd “Ya”, 2002.

Сакъзов 1938: И. Сакъзов. Областното име Загора по нови извори. – В: Известия на българското географско дружество, I (= Сборник в чест на Атанас Т. Иширков), 1938, с. 353–358 // I. Sakazov. Oblastното име Zagora po novi izvori. – V: Izvestiya na balgarskoto geografsko druzhestvo, I (= Sbornik l chest na Atanas T. Ishirkov), 1938, s. 353–358.

Симеонова 2002: Г. Симеонова. Образът на града по нашите земи според труда на Ал Идриси. – В: Български векове. 2002, № 4, 52 // G. Simeonova. Obrazat na grada po nashite zemi spored truda na Al Idrisi, 2002, № 4, s. 52.

Славейков 1890: П. Р. Славейков. Предания за лица и места от Стара Загора. – В: СЧУ, III, 1890, с. 193–195. // Slaveykov 1890: P. R. Slaveykov. Predaniya za litsa i mesta ot Stara Zagora. – V: SNU, 1890, III, s. 193-195.

Стоянов 2014: И. Стоянов. За бунта на Виталиан и неговите федерати – българи. – В: Журнал за исторически и археологически изследвания. Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”. Шумен. 2014 (3), с. 13–54. // I. Stoyanov. Za bunta

na Vitalian i negovite federati – balgari. – V: Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvaniya. Universitetsko izdatelstvo “Episkop Konstantin Preslavski”. Shumen. 2014 (3), s. 13–54.

Телбизов 1978: К. Телбизов. Още една история на България от средата на XVIII в. – В: Векове, 1978, 6, с. 24–28. // К. Telbizov. Oshte edna istoriya na Balgariya ot sredada na XVIII v. – V: Vekove, 1978, 6, s. 24–28.

Цонев 1984: Б. Цонев. История на българския език. Том 2. София: Наука и изкуство, 1984. // Tsonev 1984: B. Tsonev. Istoriya na balgarskiya ezik. Tom 2. Sofiya: Nauka i izkustvo, 1984.

Янков 1996: Д. Янков. Етнически и демографски промени в средновековна Стара Загора. В: 125 години с името Стара Загора. Материали за историята на Стара Загора. Стара Загора. Стара Загора, 1996, с. 60–68. // Yankov 1996: D. Yankov. Etnicheski i demografski promeni v srednovekovna Stara Zagora V: 125 godini s imeto na Stara Zagora. Materiali za istoriyata na Stara Zagora. Stara Zagora, 1996, s. 60-68.

Янков 1979: Д. Янков. Верея, Иринополис, Боруй. – В: Стара Загора от Берое до наши дни. Стара Загора: 1979, с. 23–29. // Yankov 1979: D. Yankov. Vereya, Irinopolis, Boruy. – V: Stara Zagora ot Beroe do nashi dni. Stara Zagora: 1979, s. 23–29.

Янков 1994: Д. Янков. Средновековни гробове в Стара Загора. – В: Историко-археологически изследвания в памет на проф. д-р Станчо Ваклинов. Велико Търново: Изд. Св. св. Кирил и Методий, 1994, с. 121–127. // Yankov 1994: D. Yankov. Srednovekovni grobove v Stara Zagora. – V: Istoriko-arheologicheski izsledvaniya v pamet na prof. d-r Stancho Vaklinov. Veliko Tarnovo: Izd. Sv. Sv. Kiril i Metodiy, 1994, s. 121–127.

Янков 2010: Д. Янков, Г. Илиев. № 70 Проучвания на обект „Култов комплекс – Музей на религиите“, Стара Загора. – В: АОР през 2009, София, 2010, с. 607–608. // D. Yankov, G. Plev. Prouchvaniya na obekt “Kultov kompleks – Muzey na religiite”, Stara Zagora. № 70. – V: AOR prez 2009, Sofiya, 2010, s. 607–608.

Koledarov 1973: P. S. Koledarov. More about the Name “Zagore”. In: Bulgarian Historical Review, I, 1973, 92–107.

Stein 1888: Aurel Stein. Zoroastrian Deities on Indo-Scythian coins. Bombay, 1888, 11.